

Türkiye’de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk

Widowhood: The Most Salient Problem for Elderly Women in Turkey

Özgür Arun*
Akdeniz Üniversitesi

Banu Karademir Arun
Akdeniz Üniversitesi

Özet

Araştırmalar, yaşlılıkta ortaya çıkan eşitsizliklerin maddi nedenlerden kaynaklandığı üzerinde durmaktadır. Sosyal politikalar oluşturulurken maddi nedenler esas olarak ele alınmakta, toplumsal cinsiyet ve medeni durum sadece bir ara değişken olarak değerlendirilmektedir. Ancak, gerçekçi sosyal politikalar geliştirebilmek için medeni durum ve toplumsal cinsiyetin, yaşlılıkta ortaya çıkan eşitsizlikleri nasıl şekillendirdiği incelenmelidir. Bu amaçla, Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2005 yılında topladığı *Hanehalkı Bütçe Araştırması*’nın verileri analiz edilecektir. Elde edilen bulgular, Türkiye’de, yaş ilerledikçe evli olanların oranının azaldığını ve eşini kaybedip yaşlılığını dul olarak geçirenlerin oranının arttığını göstermektedir. Dul kalmanın en önemli psikolojik sonucu yalnızlıkken; en önemli ekonomik sonucu hane gelirinin büyük ölçüde azalmasıdır. Hem genel olarak tüm yaşlılara göre hem evli yaşlılara göre, yaşlı dulların ve özellikle dul kadınların, Türkiye’de en yoksul ve gelir açısından en kırılgan kesimi oluşturdukları görülmektedir. Bu bakımdan genel olarak dul yaşlıların, özelinde ise dul kadınların bu ani gelir düşüşünden nasıl etkilendiklerini anlamak önemlidir. Tüm bu bulgular, medeni durumun salt bir kontrol değişkeni olarak ele alınmaması, aksine eşitsizliğin filizlendiği mühim alanlardan birisi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımla oluşturulacak sosyal politikalar, bakım hizmetlerinin temel özelliklerinin nelerden müteşekkil olacağını belirlememizi kolaylaştırmakla kalmayacak, kimin, ne düzeyde hizmet alacağını ve hizmeti kimin verebileceğini de tespit etmemizi sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: yaşlılık, yaşlı, dulluk, medeni durum, toplumsal cinsiyet, Gerontoloji, Türkiye

Abstract

Research emphasizes that inequality in aging result from economic factors. In social policy making, economic factors are primarily evaluated as dependent variables,

* Sorumlu yazar. Yrd.Doç.Dr. Gerontoloji Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi, 07058, Kampüs, Antalya. *e-posta:* arun@akdeniz.edu.tr

while gender and marital status are only analysed as secondary variables. However, in order to develop functional social policy, it is important to understand how gender and marital status shape inequalities in aging. For this purpose, data from the *Household Budget Survey*, conducted by Turkish Statistical Institute in 2005, will be analysed. Findings indicate that in Turkey as older adults become older the proportion of those married decreases and proportions of widows living out their later years alone are on the increase. The worst psychological consequence of widowhood is loneliness; on the other hand, the worst economical consequence is loss of significant household income. When compared with the whole of the elderly and married elderly population, elderly widow(er)s, especially females, constitute the poorest and the most fragile sector of the elder population in terms of income. In this regard, it is important to understand how the widowed among the elderly in general, and especially widows (females), are affected by sudden income loss. All these findings strongly suggest that marital status should not only be addressed as an independent variable, but also as a significant variable from which inequality is both born and shaped. Social policies developed from this perspective will not only make it easier to decide what basic care services are needed, but will also assist us in determining the beneficiaries, extent of demand for, and providers of such services.

Keywords: aging, elderly, widowhood, marital status, gender, Gerontology, Turkey

I. GİRİŞ: TÜRKİYE’DE YAŞLANMA VE YAŞLILIK

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TurkStat) güncel verilerine göre, Türkiye’nin nüfusu 70 milyon 586 bin 256 kişidir (TurkStat, 2008). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kurulduğu yıllarda 14 milyon kişi olan nüfusun, kuruluşun günümüze geçen 87 yılda 5 katına ulaşarak 70 milyonu aşması dikkat çekicidir. Türkiye’de, 1960’lı yılların ortasında, kadın başına düşen ortalama doğum sayısı 6-7 iken, bu hızlı nüfus artışına karşın, günümüzde doğum sayısı ortalama 2 doğuma düşmüştür. Bu düşüş, nüfusa doğum yolu ile eklenen bireylerin sayısını azaltan bir unsurdur. Ancak, bebek doğum oranı düşmesine karşın yeni doğan ölümlerindeki oranın azalmasının nüfus artışına pozitif bir etkisi olmuştur. Şöyle ki, 1940’lı yıllarda doğan her bin bebekten 274’ü bir yaşını doldurmadan hayatını kaybederken, günümüzde bu oran binde 17 düzeyine kadar gerilemiştir (Koç ve diğerleri, 2010:48). Nüfus sayısına benzer ciddi bir değişim de nüfusun kırsal alanda yaşarken, 2010 yılı itibarıyla, Türkiye nüfusunun dörtte üçü artık kentlerde yaşamaktadır. Bu hızlı ve önemli demografik değişimin beraberinde getirdiği önemli sorulardan birisi, Türkiye’nin yapısal olarak hızla dönüşen bu demografik çehresinde yaşlıların ve yaşlılığın değişiminin ne yönde olacağıdır.

Bu soruya yanıt vermek veya önemini anlamak için öncelikli olarak yaşlanan nüfusa ait bir takım verilere bakmak faydalı olabilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1920’li yıllarda, doğuştan beklenen yaşam süresi yaklaşık 35 yıl olarak tespit edilirken, bu oran günümüzde 74 yıla kadar yükselmiştir (DPT, 2007). Bunun yanında, 1960 yılında, Türkiye’de 60 yaş üstü bireylerin nüfusa oranı %3,5 iken bu

oran bugün %9'un üzerindedir (Tufan, 2009:383). 1960 ve 2002 nüfus sayımları arasında Türkiye nüfusundaki değişime bakıldığında, toplam nüfusun %25 arttığı ve bu süre zarfında yaşlı nüfusun toplam nüfusa nazaran %628, kendi içinde ise %240 artış gösterdiği tespit edilmektedir (Arun, 2008:314).

Yerleşmiş olan önyargılar, yaşlılığı, artık ölümü bekleyen, hasta, dolayısıyla aktif hayatın dışında kalanların oluşturduğu bir kategori olarak görmektedir. Oysa yaşlılar, toplumdaki diğer gruplarla sosyal ilişki kuran ve topluma entegre, yaşadığı çevreye, kente, ülkeye ilişkin öneri ve beklentileri olan bir kesim olarak görünür olmalıdır. Kronolojik yaş düşünüldüğünde, birinci dönemi oluşturan çocukluğun ve ikinci dönemi oluşturan yetişkinliğin sosyal ve ekonomik yaşamda karşılaştığı ağır sorumluluklarından sonra, üçüncü yaş dönemi olarak tanımlanabilecek yaşlılık, insanların özgürce kendilerini ve ilgilerini geliştirdikleri bir süreç olarak düşünülmelidir (Higgs ve diğerleri., 2003: 245). Böylece, politik, ekonomik ve sosyal alan ve bu alanlara ait kurgunun sürekli olarak yeniden üretildiği gündelik hayattaki örgütlenmeleri, bunların sonucu oluşacak sosyal politikalar, yaşlılığı bir *sorundan* çok bir *imkan* olarak tasarlayıp, yurttaşlara kaliteli yaşlanma olanakları sunmalıdır (Arun, 2008:314).

Kaliteli yaşlanma imkanı, sosyal politikaların temel amacı olmalıdır; çünkü sosyal politikalar salt maddi eksikliklere bakılarak oluşturulamaz. Zira, maddi yetersizliklerin yanında, toplumsal cinsiyet ve medeni durum, araştırmalarımızda mühim eşitsizlik alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, medeni durumun ve toplumsal cinsiyetin yaşlılar arasında eşitsizliklerin şekillenmesinde nasıl bir işlevi olduğunu daha iyi anlamak ve eşitsizliklerle ilgili analizlerde, maddi durum ve sağlık durumu gibi yalıtılmış olarak tek bir alana odaklanmaktansa, hayatın kesişen alanlarını tanzim ederek analizlere dahil etmek önemlidir (Arber, 2004:95).

O halde Türkiye'de medeni durum dikkate alınarak bakıldığında, yaşlılığın seyri nedir? Türkiye'de evli, dul ya da hiç evlenmemiş yaşlı yurttaşlar hangi olanaklara sahiptir? Bu bağlamda, dulluk normatif biçimde eşitsizliklerin katmerlendiği bir mecra olarak değerlendirilebilir mi? İlerleyen alt bölümlerde sürdürülecek tartışmalar, Türkiye toplumunda yaşlılığın ve yaşlıların imajını, medeni durum bağlamında okumamıza olanak tanıyacak tartışmalardan oluşmaktadır.

II. TÜRKİYE'DE BİR EŞİTSİZLİK BİÇİMİ OLARAK MEDENİ DURUM

Medeni durum aynı zamanda toplumsal yaşamda farklı kaynaklara ulaşabilir olmayla ilişkilidir. Toplumsal yaşamda evli olmak en genel eğilim olsa da, yaşlılıkla birlikte evli kalma olasılığı da azalmaktadır. İleri yaşlarda, evli olma durumu, örneğin, gelir açısından daha stabil bir yaşamın göstergesi olabilmektedir. Bu objektif göstergelerin yanında daha sübjektif ve duygusal kriterler de medeni durumla ilişkilidir. Yaşam boyu süren birliktelik, sadece bireyin yanında iyi tanıdığı

birinin olması anlamına gelmez; aynı zamanda güvendiği, gündelik hayatın sorunlarına birlikte göğüs gerdiği bir birliktelik durumuna da karşılık gelir. Duygusal ve psikolojik açıdan en kırılgan olduğu dönemlerde, mesela sağlığı bozulduğunda, bireyin yanında güvendiği bir eşinin olması yaşama gücünü olumlu etkileyen bir durumdur (Mollenkopf ve Walker, 2007:56-7).

Bu anlamda, bilhassa ileri yaşlarda evli kalabilmenin duygusal tarafları da ihmal edilemez derecede önemlidir. Buna karşın, eşitsizliği tanımlayan kimi araştırmacılar, medeni durumu basit bir demografik değişken olarak değerlendirmektedirler. Literatüre bakıldığında eşitsizlik genellikle, toplumsal cinsiyet, sosyo-ekonomik statü, ırk ya da etnisite gibi faktörlerle tanımlanmaktadır (Calasanti ve Slevin, 2001). Dolayısıyla, medeni durumun eşitsizliğin bir boyutu olarak ele alınması sıklıkla karşılaşılan bir durum değildir. Aslında eşitsizliğin filizlendiği mecralardan birisi olarak ele alınması gerekirken, medeni durum, tıpkı basitçe yaş değişkeni gibi, sadece yaşlı insanları ayırtmak amaçlı bir sosyo-demografik değişken olarak tanımlanır, bir araştırmada analitik ilgiden çok, sıklıkla kontrol değişkeni olarak kullanılır (Arber ve diğerleri, 2003:2; Arber, 2004:92). Oysa medeni durum kendisine atfedilen ikincil düzeydeki ayrıştırıcı ve betimleyici karakterinden çok daha ciddi bir öneme sahiptir ve özellikle Türkiye’de, yaşlı nüfus içinde eşitsizliğin etkin belirleyicilerinden birisi olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Yaşlıların Cinsiyete Göre Medeni Durumları (2005)

Yaş	Erkek		Kadın	
	Evli	Dul	Evli	Dul
60-64	96,0%	3,2%	73,0%	24,7%
65-69	94,4%	5,3%	57,4%	41,0%
70-74	90,0%	10,0%	45,9%	52,5%
75-79	85,4%	14,6%	36,8%	62,0%
80-84	71,9%	28,1%	17,1%	82,9%
85-89	64,3%	35,7%	14,6%	85,4%
90+	40,0%	60,0%	5,7%	88,6%
Toplam	90,3%	9,4%	52,0%	46,4%

Kaynak: *Household Budget Survey, 2005* (TurkStat, 2005b), hesaplamalar yazarlara aittir.

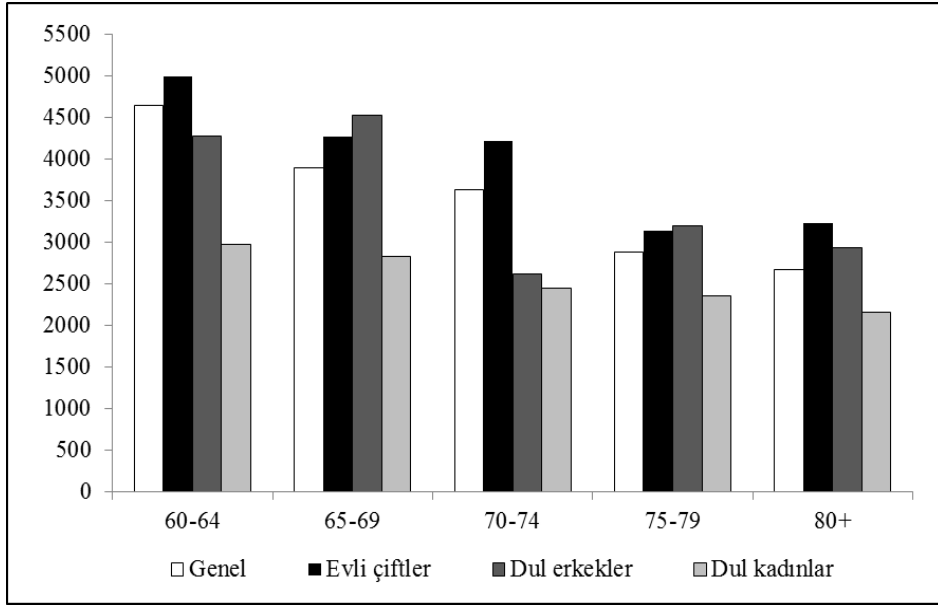
Yukarıda, yaşlı bireylerin toplumsal cinsiyetlerine göre medeni durumları sergilenmektedir. Hiç evlenmeme ve boşanma durumları oldukça düşük olduğu için tabloda gösterilmemektedir. Yaşlı erkeklerin sadece binde ikisi hiç evlenmemiş ve sadece binde biri de boşanmıştır. Yaşlı kadınlarda oranlar biraz daha yüksek olsa da, genel olarak hiç evlenmeme ve boşanma durumu düşük düzeydedir. Yaşlı kadınların binde 9’u hiç evlenmemiş ve binde 8’i ise boşanmıştır. Bu verilerden

hareketle, Türkiye’de, yaşlılar (60+) arasında hiç evlenmeme ve boşanma durumlarının oldukça düşük olduğu söylenebilir.

Medeni durumdan kaynaklı farklılıklar, evli ve dul olma durumlarında kendini göstermektedir. Genel toplama bakıldığında, yaşlı erkeklerin %90,3’ü evliyken, yaşlı kadınlarda evli olanların oranı %52’ye kadar düşmektedir. Toplumsal cinsiyetle medeni durum arasındaki bu ilişki, bize, kadınların yaşlılıklarını yalnız geçirdiklerine dair ipuçları sunmaktadır. Zira Türkiye’de yaşlı erkeklerin %9,4’ü dul iken, yaşlı kadınların yarıya yakını duldur (%46,4). Toplumsal cinsiyetten kaynaklı bu çarpıcı farklılık yaş kategorilerine bakıldığında da kendini göstermektedir. Türkiye’de, yaş ilerledikçe evli olanların oranı azalmakta ve eşini kaybedip yaşlılığını dul olarak geçirenlerin oranı artmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, medeni durumdan kaynaklı eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. 60-64 yaş grubundaki evli erkeklerin oranı %96 iken, aynı yaş grubundaki evli kadınların oranı %73’e düşmektedir. Bu veriler ışığında, yaşlı kadınların erkeklere nazaran daha erken yaşlarda eşlerini kaybettikleri ve tekrar evlenmediklerini söylemek mümkündür. İleri yaşlarda, medeni durum, bilhassa kadınlar açısından, daha da çarpıcı bir hal almaktadır. 90 yaşın üstündeki evli erkeklerin oranı %40 iken, 90 yaşın üstünde evli kadınların oranı sadece %5,7’dir. Başka bir deyişle, Türkiye’de 90 yaşın üstündeki her 10 kadından 9’u duldur.

Dulluk aynı zamanda sosyal yaşamın organizasyonu bakımından da sorunlu bir dönemin başlangıcıdır. Yaşlı bireylerin ilerleyen yaşlarda eşlerini yitirmesi ve dul kalmaları, yaşlandıkça yalnızlaşan bir kuşağın varlığına işaret etmektedir. Zira yaşlı bireyin hayatından öylesine ve sıradan birisi eksilmemekte, o hayat arkadaşını yitirmektedir. Eşini yitiren yaşlıların tüm gündelik yaşam aranjmanları değişmektedir. Alışveriş, aile ziyaretleri, gününbirlik geziler gibi günlük yaşam aranjmanlarını birlikte organize eden eşler, birinin ölümüyle, benzeri birçok işi kendi başlarına yapmak zorunda kalmaktadırlar (Davidson, 2002). Türkiye’deki verilere bakıldığında da, ileri yaşlarda bilhassa yaşlı kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki açıdan başka bir bireye ya da kuruma bağımlı hale geldikleri tespit edilmektedir.

Şekil 1. Yaşlıların Medeni Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Gelir Düzeyleri (Euro)

Kaynak: *Household Budget Survey, 2005* (TurkStat, 2005b), hesaplamalar yazarlara aittir.

Dul kalan yaşlının karşılaştığı en ciddi sorunlardan birisi, eşinin kaybıyla birlikte hane gelirinin önemli ölçüde azalmasıdır. Yukarıdaki grafik, Türkiye’de yaşlı bireylerin medeni durumlarına göre yıllık ortalama gelir düzeylerini yansıtmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, yaşlıların gelir düzeyi yaş ilerledikçe düşmektedir. Ancak her yaş grubunda, evli yaşlıların ortalama gelir düzeyleri, tüm yaşlıların gelirlerinden daha yüksektir. Ekonomik olarak en kırılgan kesimlerden birisi olan dul yaşlı kadınların gelirleri evli yaşlılara nazaran, tüm yaş gruplarında, daha düşük seyretmektedir. Bu bakımdan dul yaşlıların, bilhassa dul yaşlı kadınların, yoksullukla olan temasları dikkat çekicidir. Hem genel olarak tüm yaşlılara göre hem evli yaşlılara göre, yaşlı dullar ve özellikle dul kadınlar en yoksul ve gelir açısından en kırılgan kesimi oluşturmaktadır. Yoksulluk ve medeni durum arasındaki bu ilişki sadece Türkiye’ye özgü bir durum da değildir. İngiltere ve Amerika’da da yoksulluğun evli olmayan yaşlılar arasında daha yaygın olduğu tespit edilmektedir (Arber, 2004:97; Morgan ve Kunkel, 2007:232; O’Rand ve Henretta, 1999:44). Bu bağlamda, medeni durum, basit bir demografik gösterge olmaktan ziyade, Türkiye’de de ileri yaşlarda ve bilhassa yaşlı kadınlar arasında eşsizlikleri derinleştiren bir statüye karşılık gelmektedir.

Niceliksel araştırmaların bulgularına göre, yaşlı kadınların dulluklarında bir anlamda daha özgür ve bağımsız oldukları yönünde tespitler yapılsa da, aslında yaşlı dul kadınlara göre dul olmanın bir avantajı bulunmamaktadır (Arber ve diğerleri, 2003:2). Örneğin, Türkiye’de evli yaşlı erkeklerin %9,5’i ve evli yaşlı

kadınların da %12,1'i mutsuzdur. Bununla birlikte, analiz sonuçlarına göre, dul yaşlı erkeklerin %11'i ve dul yaşlı kadınların ise %18,5'i mutsuz olduklarını belirtmektedirler (TurkStat, 2005a; hesaplamalar yazarlara aittir). Bu sonuçlar bize Türkiye'de, dul yaşlıların, evlilere nazaran daha mutsuz olduklarını göstermektedir. Bu bakımdan, Türkiye'de medeni durumun refah açısından kilit rol üstlendiği açıktır.

Dul yaşlıların gelecek beklentileri değerlendirildiğinde de benzer umutsuzluk sürmektedir. Türkiye'de dul yaşlı erkeklerin %40,8'i ve dul yaşlı kadınların %37,8'i geleceklerinden umutsuz olduklarını dile getirmektedirler (TurkStat, 2005a; hesaplamalar yazarlara aittir). Oysa, evli olan yaşlılarda bu oranlar neredeyse yarı yarıya daha azdır. Dul yaşlılar arasındaki mutsuzluğun ve gelecekte umutsuzluğun temel nedenlerinden birisi, gündelik yaşamlarında başka bir bireye ya da kuruma olan bağımlılıklarıdır. Örneğin, dul yaşlı erkeklerin %8,6'sının ve dul yaşlı kadınların %16,2'sinin kendilerine ait bir sosyal güvencesi yoktur (TurkStat, 2005a; hesaplamalar yazarlara aittir). Kendilerine ait sosyal güvenceleri olmayan yaşlıların, sağlık ve bakım hizmetleri çoğunlukla çocuklarının sosyal güvenceleri tarafından karşılanmaktadır. Bu durum hiç şüphesiz ki maddi ve manevi bakımdan bir bağımlılık ilişkisi yaratmaktadır.

Eşini kaybeden yaşlının bağımlılığın arttığı bir diğer önemli göstergesi, günlük yaşam aktivitelerinde ve bununla birlikte çalışma hayatında da kendini göstermektedir. Türkiye'de, dul yaşlıların günlük faaliyetlerini ve iş yaşamında çalışmalarını engelleyecek düzeyde fiziksel ya da zihinsel sorunlarla, evli yaşlılara nazaran 3 kat daha fazla karşılaştıkları tespit edilmektedir (TurkStat, 2005b; hesaplamalar yazarlara aittir). Toplumsal cinsiyet, ileri yaş ve medeni durumun da etkisiyle ortaya çıkan bu eşitsizlik, sadece bakıma muhtaç yaşlıları değil, onların bakımını üstlenen aile bireylerini de marjinalleştirmektedir (Tufan, 2005:63). Yaşlılıkla birlikte medeni durumda yaşanan değişimler, hem yaşlıyı bakıma muhtaç hale getirmekte hem de yaşlıları bir başka bireye ya da kuruma bağımlı hale getirmektedir.

Türkiye'de yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bu bulgular, bilhassa yaşlı kadınların ilerleyen yaşlarda, yaşlı erkeklerle karşılaştırıldığında, daha yüksek oranlarda eşlerini kaybederek dul kaldıklarını ve yaşamlarının geri kalan kısmını dul olarak geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Türkiye'de dulluk, bilhassa kadınlar için normatif bir hale gelmektedir. Avrupa'da da yaşlı kadınların durumu bu bakımdan Türkiye'dekinden çok da farklı değildir. Örneğin, İngiltere'de 65 yaşın üzerindeki yaşlı kadınların yarısı duldur ve bir kadın hayatının ortalama 9 yılını dul olarak geçirmektedir (Arber ve diğerleri, 2003:6).

Sonuç olarak, yaşlı kadınlar için dulluk ileri yaşlarda yaygın bir deneyim halini almaktadır. Zira yaşlı dul erkeklerle karşılaştırıldığında, dul kadınların ölüncüye değin evlenmedikleri ve dul kalarak yaşamlarını sürdürdükleri bilinmektedir (Arber ve diğerleri, 2003:6). Yaşlılık bir dezavantajdan ziyade yaşamın süreçlerinden birisi olsa da, Türkiye'de yaşlıların dezavantajlı kesimlerden

birini oluşturduğu ve yaşlılar içinde ise yaşlı kadınlar bu dezavantajlı grubun en kırılgan parçası olduğu analizler sonucunda ortaya konmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de ilerleyen yıllarda oluşturulacak sosyal politikalara zemin teşkil etmesi bakımından, dul yaşlı kadınların gündelik yaşam aranjmanlarının araştırılması önem taşımaktadır. Benzer bir şekilde, yaşlı erkekler de ihmal edilmemeli, halihazırda azınlıkta olsa da, dramatik biçimde artan bir eğilim sergilemesi bakımından, ileri yaştaki erkeklerin yaşam aranjmanları da dikkatle takip edilmelidir.

III. EŞİTSİZLİĞE KARŞI GERONTOLOJİK AJANDA: NE YAPMALI?

Yaşlanmaya dair bu analizlerin sonuçları, Türkiye’de eşitsiz yaşlanmanın, temel yapısal sorunlardan kaynaklandığına işaret etmektedir. Yaşlanma olgusu ve yaşlılar söz konusu olunca, toplumsal cinsiyet, medeni durum, göç, eğitim, sosyal sınıf, sağlık, din ve etnisite gibi, gündelik yaşamda sosyal adaletin sindirilmesi gereken temel alanlarda, Türkiye’de, devletin yapısal düzeyde yeterli sosyal politikalar üretmediği göze çarpmaktadır. Bu ihmalin temelinde ise, Türkiye’nin *çok genç bir nüfusu olduğu* miti yatmaktadır.

Oysa Türkiye zannedildiğinden çok daha büyük bir hızla yaşlanmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi genç nüfusun artış hızının azalması; diğer bir deyişle çocuk doğum oranlarının düşmesi iken; bir diğer önemli nedeni yaşam süresinin uzamasıdır. OECD’nin yayınladığı güncel rapora göre (OECD, 2011), 1983 ve 2008 yılları arasında, Türkiye’de yaşama süresi ortalama 14 yıl artmıştır. Bahsi geçen yıllar arasında OECD’deki ortalama yaşama süresi artışının 6 yıl olduğu dikkate alındığında, Türkiye’deki yaşlanma sürecinin hızı çarpıcıdır.

Ülke nüfusundaki bu hızlı yaşlanma süreci göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’nin hızla yaşlılık politikaları üretmesi zorunlu bir ihtiyaçtır. Ancak, yaşlılık politikaları, yaşlılığı sadece ve basitçe demografik ya da ekonomik bir *sorun* olarak tanımlamaktan uzak durmalı, bu hızlı demografik değişimin çözümü olarak çocuk yapmayı özendirme ya da emeklilik yaşını uzatmak çare olarak sunulmamalıdır. Zira bu durumda, yaşlılığı bir *sorun* olarak görüp politika üreten çözüm sürecinin bizzat kendisi bir sorun haline gelebilecektir (Arun, 2008:314). Oysa yaşlılığı, yaşlanan bireyler ve toplumun diğer kesimleri için bir imkan haline dönüştürmenin yolları aranmalıdır. Tüm bu tartışmalardan hareketle, şu soru vakit geçirmeden yanıtlanmalıdır: Türkiye’nin gerontolojik ajandası ne olmalıdır?

Türkiye toplumunun yaşlanma süreci, birçok açıdan dünyada yaşanan sürece benzerlikler gösterse de, toplumsal cinsiyet ve medeni durum gibi konularda önemli farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bu farklılıkları ve benzerlikleri düşünerek, var olan eşitsizliklere verilecek yanıtlar teorik ve pratik düzeyde ele alınmalıdır. Pratiğe dönüşmeyen, salt teorik yaklaşım topal olacak ya da teoriden yoksun pratik müdahaleler kör kalacaktır. Türkiye’nin hızla yaşlanma sürecine girdiği düşünülürken, tam bu noktada kontrollü ama müdahil bir *praxis* gereklidir.

Türkiye'nin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin atacağı adımlardan birisine, yaşlı dullara yönelik olası müdahaleler örnek olarak verilebilir. Yaşlı dullar, sağlık sorunları ve engellilik, düşük gelir düzeyi ve tek başına eşinden yoksun bir yaşam gibi, bilinen üç mühim riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Tüm riskler araştırılarak, yaşlı dullara sunulacak sağlık hizmetlerinin kapsamı, hizmeti planlayanlar ve sunanlar tarafından dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla, sosyal politika planlayıcılarının ve sağlık sektöründeki profesyonellerin toplumsal cinsiyet ve medeni durumdan kaynaklı eşitsizliklerin, yaşam tecrübesini anlamlı biçimde etkilediğini basitçe kabul etmeleri yetmez. Dahası, kavrayışçı biçimde bu bilgiyi içselleştirmeleri gereklidir. Akabinde, araştırmacıların yaşlılıkta pozitif düzeydeki yaşam memnuniyetini olumsuz biçimde etkileyecek yapısal ve sosyal faktörleri tanımlamaları ve kamu hizmeti sunan aktörlere gereken müdahaleleri yapmak üzere prensipleri sunmaları zorunludur.

İyi bir başlangıç noktası olarak en kırılgan kesimler tanımlanmalı ve ulusal düzeydeki geçerli ve güvenilir araştırmalarla bu kırılgan kesimlerin tespiti yapılmalıdır. Yapılacak araştırmalarda medeni durum salt bir kontrol değişkeni olarak ele alınmamalı, aksine eşitsizliğin filizlendiği mühim alanlardan birisi olarak değerlendirilmelidir. Böylesi bir çalışma, bakım hizmetlerinin temel özelliklerinin nelerden müteşekkil olacağını belirlememizi kolaylaştırmakla kalmaz; kimin, ne düzeyde hizmet alacağını ve hizmeti kimin verebileceğini de tespit etmemizi kolaylaştıracaktır. Sonuç olarak, uygulayıcı aktörlerin, eldeki bu verileri tanıyarak ortaya koyacakları müdahil *praxis*, ileri yaştaki dul kadınların yaşlılığı daha pozitif tecrübe etmelerini sağlayacaktır.

IV. SONUÇ

Evlilik ve aile, her toplum için en bilinen sosyal kurumlardır. Medeni durum bireysel yaşamın birçok alanında etkili olmakta, istikrar ve denge, bakım ve gözetim, duygusal ve finansal destek nosyonları evliliğin ve aile yaşamının bir parçası sayılmakta, dışardaki dünyaya karşın güvenli bir sığınak sunmaktadır. Genel olarak bunlar doğru olsa da, bazı durumlarda şiddet ve suiistimal evliliğin ve aile yaşamının diğer bir parçası olarak kendini göstermektedir. Evlilik ve aile yaşantısı, tüm bu yanlarıyla, birçok sosyal sistemde olduğu gibi, Türkiye toplumunun da genel karakteristiğidir. Yine de, kadınlar daha uzun yaşam süresine sahip olmalarıyla birlikte toplumda marjinalleşmekte, ilerleyen yaşlarında evli kalma olasılıkları erkeklere nazaran dramatik biçimde azalmaktadır.

Tartışmalar, Türkiye'de yaşlılık dönemindeki eşitsizliklerin, toplumsal cinsiyet ve medeni durumdan soyutlanamayacağını göstermektedir. Yaşlı erkek ve yaşlı kadınlar, basitçe "yaşlı", "ihtiyar", "kocamış", "geçkin", ya da "pir-i fani" diye adlandırılabilirler, homojen bir grubu oluşturmazlar. Gerçekte, kadınla erkek arasında, yaşlılığa ilişkin sahip oldukları kendine has tecrübeleri bakımından birçok farklılık ve çeşitlilik bulunmaktadır. Evlilik ve aile yaşamına ait geleneksel değerler, Türkiye toplumunda halen geçerli ve güçlü olsa da, bunlar, artan yaşlı

nüfusun, kendilerini toplumsal yaşamın dışına iten, uygun sağlık ve sosyal desteğe ulaşmadaki azalan kapasitesinin, sosyal devlet tarafından görmezden gelinmesinin nedenleri olamaz.

Günümüzde, toplumsal yaşam içinde eşitsizliğin kaçınılmaz olduğu ve istenirse de onun üstesinden gelinemeyeceği dile getirilmektedir. Oysa bizler için, sadece yaşlılıkta değil, toplumun her kesiminde, her sınıfında, kabul edilemez eşitsizliklerin hakkından gelmek, ahlaki olduğu kadar bilimsel açıdan da elzemdir (Walker, 2009:141). Sosyal adaletin ve refahın, toplumda aşağıdan yukarıya, her kesim için adil dağılımı, eşitsizlikleri yok etmenin temelinde yer alan dayanaktır. Bu dayanaktan yoksun anlayış ve politikalar, sadece bireyleri değil tüm toplumu tehdit etmektedir.

Kaynakça

Arber, S., (2004). “Gender, marital status, and ageing: Linking material, health, and social resources.” *Journal of Aging Studies*, Vol.18(1): 91-108.

Arber, S., Davidson, K. & Ginn, J., (2003). *Gender and Ageing: Changing Roles and Relationships*. Maidenhead: Open University Press.

Arun, Ö., (2011). “Ageing in Turkey: The Peter Pan Syndrome?” in *Ageing in The Mediterranean Region*. Eds: Troisi, J. and von-Kondratowitz, H. J. Forthcoming in 2011.

Arun, Ö., ve Çakıroğlu, A. (2011). “Quality of Life in Ageing Societies: Italy, Portugal and Turkey.” *Educational Gerontology*, Vol.37(11): 945-966.

Arun, Ö., (2008). “Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Kaliteli Yaşlanma İmkânı Üzerine Senaryolar.” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 7(2): 313-330.

Calasanti, T. M. & Steven, K. F., (2001) *Gender, Social Inequalities and Aging*. Walnut Creek: Alta Mira Press.

Davidson, K. (2002). “Gender differences in new partnership choices and constraints for older widows and widowers.” *Ageing International*, 27(4), 43-60.

Davidson, K., (2004). “ ‘Why Can’t a Man Be More Like a Woman?’: Marital Status and Social Networking of Older Men.” *The Journal of Men’s Studies*, Vol. 13(1): 25-43.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (2007). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara.

Higgs, P., Hyde M., Wiggins R., & Blane D. (2003). "Researching Quality of Life in Early Old Age: The Importance of the Sociological Dimension." *Social Policy & Administration*, 37 (3): 230-250.

Koç, İ., Eryurt, M.A., Adalı, T., ve Seçkiner, P., (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

Mollenkopf, H., & Walker, A., (2007). *Quality of Life in Old Age: International and Multi-Disciplinary Perspectives*. Dordrecht: Springer.

Morgan, L.A., & Kunkel, S.R., (2007). *Aging, Society, and the Life Course*. New York: Springer.

OECD (2011), *Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators*, OECD Publishing.

O'Rand, A.M., & Henretta, J.C., (1999). *Age and Inequality: Diverse Pathways Through Later Life*. Colorado: Westview.

Tufan, İ., (2005). *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü, Sosyal Bakım Sigortası: Demografik Değişimlerin Yarattığı Bir Sorun ve Tartışmaya Açık Bir Konsept*. Antalya: GeroYay.

Tufan, İ. (2009) "Health Behaviour Among The Elderly in Turkey: An Early Evaluation of the Geroatlas Study." *Educational Gerontology*, Vol.35: 383-392.

TurkStat, (2005a). *Life Satisfaction Survey, 2005*. Ankara: Turkish Statistical Institute.

TurkStat, (2005b). *Household Budget Survey, 2005*. Ankara: Turkish Statistical Institute.

TurkStat, (2008). *Turkey in Statistics*. Ankara: Turkish Statistical Institute.

Walker, A., (2009). "Why is ageing so unequal?" In Cann, P., and Dean, M., (Eds), *Unequal Ageing: The untold story of exclusion in old age*. (pp.141-158). Bristol: The Policy Press.

Widowhood: The Most Salient Problem for Elderly Women in Turkey

Marital status is related with having access as well to different resources in social life. Although being married is most common trend in social life, the possibility of staying married decreases with aging. To be married in aging years could be an indicator for a more stable life considering, for example, income. Besides these objective indicators, more subjective and emotional criteria are related with marital status as well. A partnership on going through whole life, does not only mean that a person has someone s/he knows very well, but it means s/he has a partner that s/he trusts and faces the difficulties of daily life together as well. Having a spouse that one trust in the times of ill health and psychological, physical or emotional vulnerability is a positive and ideal situation that affects the strength of live (Mollenkopf and Walker, 2007: 56-7). Therefore, the emotional importance of being married in old ages is extremely important. However, researchers sometimes interpret marital status as a simple demographic variable. “The dimensions of inequality are usually identified as gender, socio-economic status and race or ethnicity, although some authors add sexual orientation (Calasanti and Slevin, 2001). It is much less usual for marital status or partnership status to be considered as a dimension of inequality. Marital status is often used purely as a socio-demographic variable that differentiates older people and, like age, is used in research as a control variable, rather than a characteristic of analytic interest” (Arber et al. 2003:2; Arber, 2004:92). From this point of view, the family structure in Turkey and the marital status of the elderly should closely be evaluated.

In Turkey, as age increases, the percentage of married couple decreases and the percentage of individuals who had lost their spouses and spend his/her old age as widowed increases. Gender deepens the inequalities originated from marital status. While the percentage of married men between the age group of 60-64 is 96%, the percentage of married women in the same age group decreases to 73%. In the light of these findings, it can be claimed that women lose their spouses much earlier than men do and never going to be married again. In advanced ages, partnership status especially for women becomes even more remarkable. While the percentage of married men aged over 90 years old is 40%, percentage of married women aged over 90 years old is just 5.7%. In other words, every nine women aged over 90 years old out of ten are widowed in Turkey. In this context, marital status becomes a consequential sociological factor in terms of not only in the sense that it is a simple controlling variable, but is actually one of the prominent indicators of social inequality. Losing their spouse in advanced ages and thus being in widowhood for females refer to the existence of a generation in which individuals become alone as their age advanced. Widowhood, at the same time, is the beginning of a problematic epoch as well. Whole daily life arrangements of individuals who had lost their spouse change and especially the elder women become dependent to another individual or institution in terms of social, economic, cultural and even juridical aspects.

Although, there are some determinations regarding “women are freer and more independent in their widowhood period” by the findings of some quantitative researches, actually, there is no advantageous points about being widowed according to elder widowed women themselves (Arber et al. 2003:2). To illustrate, in Turkey, 9.5% of the elder married men and 12.1% of that women are unhappy. Addition to this, according to the results of the analysis, 11% of elder widowed men and 18.5% elder widowed women state themselves as unhappy (TurkStat, 2005a). These results indicates that, in Turkey, the widowed elders are less unhappy compared to their married counterparts. Therefore, it is obvious that partnership status has a pivotal role in terms of wellbeing in Turkey.

As the future prospects of the elder widows are considered, it is seen that a similar despair continues. In Turkey, 40.8% of the widowed elder men and 37.8% of the elder women state that they are hopeless about their own future (TurkStat, 2005a). However, as it is compared to married elders, this percentage decreases almost to the half of the amount. One of the rudimentary reasons of the unhappiness and hopeless towards future among widowed elders is their dependencies to another individual or institution in their daily life. Forasmuch as, 8.6% of the widowed elder men and 16.2% of that women do not have a social security that belongs to themselves (TurkStat, 2005a) and their needs for health and care services are provided from social security rights of their children. This situation creates a dependency relation between child and elder. The fact that both their daily activities and physical and mental questions preventing them to work are three times more among widowed elders in comparison with their married counterparts can be shown as an another example of this dependency (TurkStat, 2005b). This inequality supported by gender, old age and marital status, marginalize not only the dependent elders who needs care themselves, but also makes their families responsible for their care as well (Tufan, 2005:63).

Widowhood is becoming a common experience for elder women in advanced ages. Forasmuch as, as it is compared with their male counterpart; it is known that widowed elder women do not getting married again until death and continue their rest of life as widowed (Arber et al. 2003:6). Although old age is not a disadvantage, in Turkey, the elders consist of one of the disadvantageous strata and among them the women are the part of most vulnerable group. Therefore, it is crucial to research daily life arrangements of widowed elder women in order to serve as a basis for future social policies. Still, elder males should not be neglected, although they currently are in minority, their life arrangements should be monitored carefully because of demonstrating an increasing tendency.